

Francis Piccand

## ISLAMI NË ZVICËR: DIALOGU MIDIS KULTURAVE

*(Ky vështrim mbi krizat me të cilat ballafaqohet pakica e marginalizuar muslimane në Zvicër ka hapur një debat të ri në Institutin Goethe të Londrës – 16 janar 2003)*

Sot në Zvicër jetojnë afro 310 000 muslimanë, të cilët përbëjnë 4.5 % të popullsisë së përgjithshme. Muslimanët e Zvicrës janë mërgimtarë nga vende të ndryshme: 42 % turq, 36 % ish-jugosllavë, 4 % afrikanoveriorë, 3 % libanezë, 15 % afrikanë, aziatë dhe amerikanë<sup>1</sup>. Shumica e tyre (75 %) jetojnë në pjesën gjermanofone të vendit, kurse 14 % janë të vendosur në zonën frankofone të Zvicrës. Këto gjeneratat e dyta, të treta madje edhe të katërta të muslimanëve janë të përçarë në shumë grupime të ndryshme. Para njëzet viteve në Zvicër kishte shumë pak vende adhurimi të muslimanëve. Sot ka mbi 100 të ashtuquajtura "Qendra Kulturore Islame". Sipas regjistrimit të popullsisë të vitit 2000, numri i tyre tregon rritje të trefishtë për çdo dhjetë vjet. Sipas këtyre llogaritjeve, në vitin 2025 apo 2030 muslimanët do ta përbëjnë shumicën e popullsisë. Së paku ky është argumenti të cilin disa nga politikanët tanë e përdorin për ta frikësuar shoqërinë tonë me qëllim që të aprovojë një legjislaturë restriktive për imigracionin.

### Bashkësitë e copëtuara

Bashkësitë turke, boshnjake dhe shqiptare, që secila qendrën kryesore e ka në Zürich, me organizatat e tyre ndihmëse janë të përhapura në gjithë vendin. Ndarjet e brendshme politike në Turqi duket se riprodhohen edhe të degëzimet e tyre në Zvicër. Disa qendra kontrollohen nga Dijaneti, Ministria turke e fesë<sup>2</sup>, përmes një përfaqësuesi të konsullatit turk; të tjerët janë në dorë të Milli Görüşit, një lëvizje opozitare islamike e Turqisë, ish partia Refah.<sup>3</sup>

Ka disa qytetarë të paktë me origjinë nga bota arabe, por edhe këta janë pak a shumë të organizuar. Madje, Arabia Saudite dhe në një shkallë më të ulët Egjipti dhe Irani, të gjitha kanë ndikim tek ata. Ekzistojnë edhe të ashtuquajturat qendra "zyrtare"; për shembull *The Islamic Foundation of Geneva*, e cila pjesërisht finansohet nga Arabia Saudite; apo *Stiftung Islamische Gemeinschaft e Zürichut*, e finansuar nga Emiratet e Bashkuara Arabe. Qeveria saudite, bashkë me shoqatat dhe institucionet bëmirëse saudite, kanë qenë aktive në ndërtimin e xhamive dhe sjelljen e imamëve e të mësuesve nëpër qytete të ndryshme evropiane, ndaj edhe e kanë propaganduar damkën e tyre të Islamit vehhabit. Sikurse këto "qendra zyrtare",

<sup>1</sup> Sipas regjistrimit të popullsisë të kryer në vitin 2000 nga Enti Federativ për Statistikë i Zvicrës, rezulton se numri i shqipfolësve është 94 937, i turqve 44 523, i arabëve 14 345 etj. – (R. N.).

<sup>2</sup> Republika e Turqisë nuk ka ministri të veçantë të fesë, por ka një ministër pa resor që kujdeset për punët e fesë të udhëhequra nga Diyanet İşleri Başkanlığı (Kryesia e Punëve të Fesë) – (R. N.).

<sup>3</sup> Sot kjo parti nuk ekziston më, porse prej saj kanë lindur dy të tjera: *Milli Selamet Partisi*, e kryesuar nga Rexhai Kutan, një figurë politike shumë e ngushtë me themeluesin e partisë Refah – Necmettin Erbakan; kurse tjetra është *Adalet ve Kalkınma Partisi*, e kryesuar nga Recep Tayyip Erdoğan, kryeministër aktual i Republikës së Turqisë – (R. N.).

ekzistojnë edhe lëvizje si Grupi *Tebliğ*, të cilët janë përkrahës të kthimit në një fe më tepër të personalizuar, apo Vëllezërit Muslimanë (*Ihvanu'l-muslimin*), që janë një lëvizje reformuese me një komponentë të fortë politike.

Shumica e bashkësive muslimane që jetojnë në Zvicër kanë një shkallë lidhshmërie me vendet nga kanë ardhur. Për shembull, ato ndarje politike islame që kanë dalë në sipërfaqe gjatë luftës civile në Algjeri në vitet 1990 e më vonë, me paraqitjen e FIS-it, janë reflektuar edhe në politikën e algjerianëve që sot jetojnë në Zvicër.

Përfundimisht, duhet të keni ndër mend se hendeku i brezave është një shkak i rëndësishëm i copëtimit brenda bashkësisë muslimane. Gjeneratat e lindura e të rritura në Evropë, fenë dhe kulturën tradicionale të prindërve të tyre përgjithësisht e shohin si prapavajtëse dhe kufizuese. Arsimimi evropian ata i bën më të aftë në gjuhët kombëtare të vendit, ndaj dhe përgjithësisht më të hapur ndaj traditave e shprehive lokale. Një hendek i tillë mund të çojë në drejtime tejet të ndryshme, duke filluar nga asimilimi në kulturën dominuese e deri te një identifikim i theksuar fetar. Mirëpo, në të dyja rastet, parashikimet dhe shpresat e gjeneratës më të re janë shumë më të ndryshme prej atyre të prindërve të tyre.

Tensione gjithashtu ekzistojnë edhe midis bashkësive, me disa grupe që rivalizojnë për epërsi e spikatje. Larmia e interesave komunale, rivalitetet për lidhshmëri dhe orientimet politike, si dhe tradita e dukshme islame e pluralizmit fetar kanë peshë të madhe në vështirësinë e muslimanëve për të zgjedhur përfaqësues zyrtarë për në qeveri. Grupet e afërta me Vëllezërit Muslimanë ndikimin e tyre e ushtrojnë mbi qendrat islame të Gjenevës, Biennit, Zürichut dhe Veveyt, kurse Liga Botërore Islame (*Rabita*), që është e finansuar nga Arabia Saudite dhe që veten e konsideron për apolitike, i mbështet xhamitë e Gjenevës, Bernit dhe Baselit. Liga Muslimane e Zvicrës tenton ta organizojë mbarë bashkësinë islame dhe pretendon se është bashkëbiseduesja e vetme me qeverinë zvicerane. Mirëpo, përkundër aktivizmit të saj, ajo akoma nuk ka arritur të formojë një asociacion që do t'i përfaqësonte të gjitha këto grupe. Për më tepër, qasja e saj rigoroze gjithëherë nuk çmohet saktë, sidomos nga qendrat islame të turqve dhe shqiptarëve.

## Njohja publike e Islamit

Muslimanët mbeten të marginalizuar nga aspekti kulturor. Kushtetuta zvicerane ua garanton atyre lirinë e fesë, mirëpo shumë muslimanë ankohen për mungesën e institucioneve fetare, si shkollat apo fakulteti teologjik, për të gjetur një qendër për adhurimin e tyre etj. Islami në Zvicër tregon prirje të mbetet diasporik, duke u takuar kryesisht nëpër shtëpi, garazha e dyqane. Si rezultat, muslimanët ndjejnë se autoritetet zvicerane nuk janë të ndjeshme gjithaq për vlerat fetare dhe kulturore të tyre. Në të njëjtën kohë, ata nuk i kanë ikur krijimit të përshtypjes popullore në Zvicër se ata vërtet nuk kanë për qëllim të integrohen.

Mirëpo, është me rëndësi të bëjmë dallimin ndërmjet njohjes publike në njërën anë dhe atë të autoriteteve në anën tjetër si dhe t'i shikojmë rrugët në të cilat një pakicë mund të lidhet me shtetin.

Muslimanët ankohen se nuk po akceptohen në Zvicër dhe për atë që ata e shohin si një anti-islamizëm të heshtur. Kjo ndjenjë kryesisht nxitet nga qëndrimet ekskluziviste (përfashtuese) të disa krishterëve dhe nga ata që i përkasin vijës së fortë sekulariste. Megjithatë, një studim i bërë në vitin 1998 nga Universiteti i Gjenevës, ka konkluduar se "Islamofobia" vërtet nuk ekziston në Zvicër, përveç disa rasteve të izoluara diskriminimi (p.sh. kur janë në pyetje kushtet për garantimin e lejeve për qëndrim dhe punë).

Sido që të jetë, ngjarjet e 11 shtatorit kanë nxjerrë në dritë problemet që kanë ekzistuar edhe më herët ndërmjet kulturave dhe perceptimeve perëndimore dhe arabo-islame, duke yshtur pretendimet për një "përplasje qytetërimesh" të përgjithshme. Me ose pa të drejtë, mbetet fakti se shumë njerëz sot tentojnë të bëjnë përzierjen e shkaqeve me pasoja të ndryshme (Islami, dhuna, obskurantizmi, terrorizmi), saqë të jesh musliman shpesh llogaritet sikur të jesh një kategori e dyshimtë. Për pasojë, shumë muslimanë zviceranë frikohen ta shprehin përkatësinë e tyre fetare.

Megjithëkëtë, gjasat që Islami në Zvicër të getoizohet në të njëjtën mënyrë sikurse në disa vende të tjera, janë shumë të vogla. Rreziku ekziston. Mirëpo Zvicra ka një traditë të gjatë të tolerancës dhe dialogut ndërfaqësor. Në kemi katër gjuhë kombëtare dhe jemi një shoqëri multifetare. Për më tepër, sistemi ynë politik, me 26 kantonet dhe gjysmëkantonet sovraane, është i decentralizuar.

### **Njohja nga ana e autoriteteve**

Një qëllim i patundshëm i Fondacionit Kulturor Islam në Gjenevë është se Islami duhet të shpallet fe zyrtare nga ana e autoriteteve zvicerane. Ismail Amini, kryetar i Organizatave Islame në Zürich, i bën jehonë këtij qëndrimi:

"Ky status do të na lejonte të themelonim një institucion të vërtetë; të hapnim një katedër të shkencave islame në fakultetin teologjik, një në pjesën gjermane dhe një tjetër në atë franceze të Zvicrës. Këto katedra do të finansoheshin nga autoritetet zvicerane, siç finansohen katedrat e studimeve hebraike dhe krishtere. Gjithashtu do ta mundësonte tubimin e një tatimi, sikurse tatimi priftëror për kishat; themelimin e varrezave ku muslimanët do të varroseshin sipas traditës islame".

Mirëpo, në Zvicër ka disa komplikime. Konfederata nuk e njeh ndonjërin fe në veçanti. Ajo i ka privuar dy bashkësitë fetare më të mëdha të vendit – protestane dhe katolike – nga privilegjet e tyre për sa i përket statusit civil, martesës, kompetencave dhe varrimit. Neni 72 i Kushtetutës zvicerane parasheh që "rregullimi i marrëdhënieve midis kishës dhe shtetit bie nën jurisdikcionin e kantoneve" (me fjalën 'kishë' nënkupton bashkësitë fetare në përgjithësi).

Me fjalë të tjera, secili kanton ka përgjegjësinë për t'i rregulluar marrëdhëniet e tij me bashkësitë e ndryshme fetare, edhe pse të gjitha kantonet duhet t'i plotësojnë disa të drejta elementare, e në veçanti lirinë e ndërgjegjes dhe besimit. Por, ajo që ato duhet ta njohin, duke i dhënë status legal si një entitet publik, nuk është "feja" por "bashkësia fetare". Ky është një problem serioz i muslimanëve në Zvicër, ngase ata nuk kanë ndonjë trup përfaqësues e as që janë homogjenë. Burimi i vetëm i tyre është në Kodin Civil të Zvicrës, i cili u lejon muslimanëve që të konstituohen në nivel komunal, kantonal apo federal, si një fondacion i drejtuar nga ligji i tij privat. Kjo është një e drejtë e garantuar me Kushtetutë jo vetëm për qytetarët zviceranë, po edhe për të huajt.

### **Si ndjehen muslimanët?**

Është vështirë të dish se si ndjehen muslimanët në Zvicër. Ankesat e tyre përgjithësisht kanë të bëjnë me papunësinë dhe përjashtimin, me imazhin negativ të mediave kundër tyre dhe me vështirësitë e tyre gjatë integritimit në shoqëri, por duke i ruajtur vlerat e tyre islame. Kërkesat e tyre kryesore janë se Islami duhet të njihet e të institucionalizohet në Zvicër, duke

garantuar një liri më të madhe të shprehjes fetare dhe se atyre duhet t'u mundësohet të kenë varrezat islame dhe shkollat e Kur'anit për fëmijët muslimanë.

Hani Ramadan, imam dhe drejtor i Qendrës islame në Gjenevë, pretendon se "sistemi i bazuar në demokraci dhe në të drejtat njerëzore ka krijuar një zbrazëti politike dhe kjo zbrazëti tani duhet të mbushet me fe". Ai shkon edhe më tej: "Kthimi në Krishterizëm do të ishte një zgjidhje, mirëpo feja krishtere tërësisht është izoluar nga shteti. Sa i përket Hebraizmit, ai ka mbetur i ngjitur për idenë e një race të zgjedhur, duke e reduktuar në mënyrë të konsiderueshme ndikimin e mesazhit të tij. Prandaj, Islami është e vetmja fe e aftë për të promovuar një besim, një moralitet, një sistem ligjesh..." dhe "një pushtet që e përkrah sovranitetin e ligjit hyjnor".

Sipas mendimit të muslimanëve më të zjarhtë, traditat dhe kultura e tyre meritojnë të merren më seriozisht në Zvicër. Autoritetet politike duhet të bëjnë përshtatjen e legjislaturës ekzistuese për ta marrë në konsideratë praninë e tyre. Pyetja e vetme është: prej ku të fillohet? Ata kanë pak sens për nevojën e përvetësimit të kushteve ekzistuese dhe për punën në margjinat të legjislacionit ekzistues për ta arritur ndryshimin e përshkallëzuar.

Tariq Ramadan, vëllai i Hani Ramadanit (edhe pse përfaqëson një zë shumë të ndryshëm brenda bashkësisë muslimane) thekson se "muslimanët nuk duhet të detyrohen të veprojnë kundër ndërgjegjes së tyre". Po, t'i mund të përgjigjesh, mirëpo ku e heqësh vijën? Sapo t'i lëshohesh kësaj rruge, ti i rrezikon bashkësitë e Zvicrës që jetojnë njëra pranë tjetrës, por me ligje e zakone të ndryshme.

### **Nevoja për dialog: deri ku?**

Do të ishte humbje kohe të mbështesësh koekzistencën paqësore ndër kombet para se ta njohësh fillimisht larminë e kulturave të tyre dhe nuk është një gabim i vogël ta vëndosh besimin e thyesh të përngjashmëritë e dukshme midis kulturës perëndimore dhe asaj islame.

Të gjithë pjesëmarrësit në një dialog të tillë duhet të përpiqen t'i kuptojnë bashkëbiseduesit e tyre. Po kështu, për të patur sukses, ata duhet të përpiqen ta shikojnë vetveten pak më qartë. Kjo nuk është punë e lehtë. Pikë së pari, vendet perëndimore shpesh kanë bindjen se kultura e tyre është 'model kulturë', të cilën të gjitha të tjerat duhet ta marrin për kut (masë, kriter) të modernizimit dhe progresit. Ndërkohë që akoma dhe sot, në dritën e historisë së gjatë të kolonizimit evropian të shumicës së vendeve muslimane nga ana e fuqive perëndimore, kryqëzatat vazhdojnë të mbeten simbol armiqësie që lë mbresa të gabueshme kinse populli perëndimor gjithnjë është i dhënë pas shkatërrimit të Islamit.

Sot jemi dëshmitarë të një krize në marrëdhëniet kulturore midis të dyjave. Duket se ekziston një kampanjë e orkestruar për ta errësuar e njollosur imazhin e Islamit e të muslimanëve. Rritja e ekstremizmit fetar në disa vende muslimane si dhe dhuna që e ushtrojnë disa grupe të marginalizuara u ka dhënë shkas të mjaftueshëm atyre që Islamin e portretizojnë si një fe reacionare e cila nuk mund t'i përshtatet klubit të ri të 'kombeve të civilizuar'.

Një lidhje e re pozitive do të duhej të fillonte nga njerëzit e të dyja palëve, që janë të aftë t'i shtrojnë në masë kundërpasitë dhe kujtimet e tyre, duke pranuar se bota tanimë është ndryshuar. Dialogu ekzistues midis elitës intelektuale të Perëndimit dhe të botës muslimane nuk mund t'i mbyllë sytë para krizës në të cilën kanë rënë momentalisht të gjithë besimtarët, pa marrë parasysh përkatësinë dhe deklarin e tyre fetar.

Në Zvicër, një proces i këtillë dialogu së paku ka filluar. Unë marr pjesë në 'Grupin Punues-Islami' të themeluar në vitin 2001 nga Konferenca e Peshkopëve të Zvicrës. Lejomëni t'ju jap disa thërrmi të planeve tona momentale!

Detyra jonë e parë është të punojmë mbi një agjendë për një dialog të përbashkët të bazuar në identifikimin e vlerave të përgjithshme që i zotërojnë të dy kulturat. Inteligjencia e të dyja palëve duhet t'i shpallë luftë fanatizmit kulturor dhe fetar. Sidomos liderët fetarë janë të thirrur të angazhohen në kampanjën që e mbështet tolerancën, njohjen dhe respektin e ndërsjellë. Ka punë për t'u bërë edhe në rishikimin e teksteve mësimore të shkollave për t'i mënjeluar komentet ofenduese lidhur me kulturën, fenë apo mënyrën e jetesës së cilësdo palë dhe të sigurohemi se të gjithë janë të përfshirë në to. Është e nevojshme që te mediat të ngulitet një ndjenjë përgjegjësie gjatë projektimit të imazheve të qytetërimeve dhe kulturave të tjera, me qëllim që të angazhohen në një kampanjë pozitive dhe konstruktive për ndreqjen e dëmit të shkaktuar gjatë gjeneratave për shkak të pandjeshmërisë ndaj të drejtave kulturore të popujve të tjerë.

Më drejtpërdrejtë, duhet të jemi të aftë t'u drejtohem i udhëzuesve shpirtërorë muslimanë të arsimuar në Evropë sesa atyre vendeve me të cilat mërgimtarët i kanë humbur shumicën e lidhjeve të tyre. Dialogu duhet organizuar jo vetëm në nivel global, po edhe në atë lokal, me qëllim që të krijohen marrëdhënie të mira fqinjësore. Përfundimisht, nëse dëshirojmë që dialogu ndërfaqetarak të lulëzojë, bashkësia muslimane e Zvicrës duhet të organizohet më mirë.

### **Reflektimet finale**

Kronika e sulmeve terroriste mbi SHBA-të, ndaç nga politikanët ndaç nga mediat, i ka veçuar muslimanët si "të mallkuarit e rinj të botës", ndërsa kjo e bën dialogun akoma më të pashmangshëm. Pa dyshim se do të marrë kohë riparimi i dëmit të shkaktuar nga ky bashkim i fortë që bëhet midis Islamit dhe dhunës e terrorizmit.

Për më tepër, apeli i lëshuar nga pozicioni radikal islamist nuk mund, sigurisht, t'u përshkruhet vetëm grupeve të organizuara apo 'terroristëve'. Kjo ka të ngjarë të dalë sidomos edhe nga shumë të rinj muslimanë të pakënaqur. Në Zvicër kjo, përgjithësisht, ka ngelur në nivelin e mallëngjimit dhe nuk e ka arritur nivelin e organizimit dhe mobilizimit. Shumica dërmuese e këtyre djelmoshave nuk janë aktivë në politikë. Edhe në qoftë se janë, ata më shumë merren me çështje lokale dhe vendore sesa me konfrontime globale. Mirëpo rreziku për daljen e gjërave jashtë kontrollit mbetet aktual.

Ata muslimanë aktivë në politikën dhe shoqërinë zvicerane që kanë një profil të lartë publik shpesh marrin qëndrime konfrontuese – p.sh. lidhur me çështjen e statusit të gruas apo të Sheriatit. Kjo është një arsye tjetër shqetësimi për 'pjesën dërmuese' të muslimanëve, sepse kjo i bojadis perceptimet publike të Islamit dhe i rikonfirmon stereotipet (klishetë) raciste. Liderët bashkiakë, ndaç kur t'u flasin bashkëfetarëve të tyre ndaç publikut në tërësi, duhet të vënë theksin më tepër në Islamin si një fe paqeje dhe tolerance.

Pas tragjedisë në SHBA, si kudo në botë ashtu edhe në Zvicër, janë marrë masa të larta sigurie. Është e qartë se kjo politikë sigurie deri diku mund të arsyetohet. Mirëpo, si një qasje politike afatgjate, ajo do të provokojë tensione serioze në qoftë se nuk bëhen dallime midis lëvizjeve islame radikale dhe të moderuara.

Për fund, nuk duhet harruar se çështjet fetare kanë një kuptim ekzistencial për të gjithë besimtarët, andaj këtu qëndron një sfidë akoma më e fortë për shoqëritë tona moderne.

Nga anglishtja: mr. Rejhan Neziri